

Položaj i semantičko udruživanje ilustracija u nekim srednjobizantskim tetraevanđeljima

U srednjobizantskom se razdoblju važna proizvodnja ilustriranih rukopisa javila kao rezultat obnove pobožnosti. Istodobno su nastala brojna tetraevanđelja. Izbor ilustriranih scena, njihova međusobna semantička povezanost kao i njihov smještaj unutar teksta dokazuju da je naručitelj svake knjige želio prilagoditi svoju ilustraciju te posebice poruku koja iz nje proizlazi. Njihove ilustracije, na marginama, zaglavljima ili uokvirene, upotpunjuju tekstualnu poruku dopunjujući slikom svaku važnu kristološku scenu. Umetanje slike u tekst komplementarno povezuje ta dva segmenta. Zbog te je veze uloga slike izjednačena s tekstom, jer ona postaje vizualna interpretacija teksta evanđelja. Kada se slika izdvaja iz teksta i smješta na početak rukopisa, zauzimanjem cijele stranice, stječe nezavisnost i preuzima ulogu prolegomene – navjestitelja teksta evanđelja.

Malobrojna su tetraevanđelja s minijaturama koje zauzimaju cijelu početnu stranicu. Različit je raspored i izbor scena svake od njih, što dokazuje da je naručitelj želio istaknuti određenu poruku.

U tetraevanđelju iz Ekumenskog Patrijarhata u Istanbulu, gr. 3 iz 12. stoljeća te u onom iz samostana Vatopédi na Athosu, gr. 937 iz 14. stoljeća, prisutan je vidljiv utjecaj oblika bizantskog stila. Prvo spomenuto tetraevanđelje sadrži osam minijatura koje zauzimaju cijelu stranicu. Na foliju 2v nalazi se prikaz *Deisisa* i četiri evanđelista. Nakon njega slijede prikazi *Rođenja* (fol. 3r), *Krštenja* (fol. 3v), *Raspeća* (fol. 4r), *Anastasisa* (fol. 4v), *Uzašašća* (fol. 5r) te na kraju prikaz *Silaska Duha Svetoga* (fol. 5v). Prikaz *Preobraženja* odvaja se od ove cjeline i smješta se prije Evanđelja po Luki. U Vatopédi gr. 937 devet kristoloških prizora, koji zauzimaju cijelu stranicu, nalazi se na folijima koji prethode početku Evanđelja po Mateju (fol. 15r *Rođenje*, fol. 15v *Krštenje*, fol. 16r *Preobraženje*, fol. 16v *Prikazanje u hramu*, fol. 17v *Trenodija*, fol. 18r *Raspeće*, fol. 18v *Anastasis*, fol. 19r *Uzašašće*, fol. 19v *Silazak Duha Svetoga*). Scena *Navještenja* (fol. 201v) nalazi se dva folija prije portreta evanđelista Luke, kao što se prije portreta evanđelista Ivana nalaze *Uskrisenje Lazarovo* (fol. 321r) i *Ulazak u Jeruzalem* (fol. 321v).

Raspored i izbor ilustriranih prizora te prisutnost *Deisisa* u oba rukopisa dokazuju utjecaj oblika bizantskog stila, ali jednako tako i utjecaj ilustracija psaltira. U druga dva rukopisa, tetraevanđelju iz Biblioteca Palatina u Parmi, gr. 5 i iz Mega Spiléonu na Peleponezu, gr. 8, prisutan je sličan izbor ilustriranih prizora kao u prethodna dva spomenuta tetraevanđelja, no umnogome se razlikuje raspored minijatura. Konačno, u tetraevanđelju iz Biblioteca Laurentiana u Firenci, Conv. Soppr. Gr. 160, prikazano je mnogo manje scena. Tako pomno izabrane, one otkrivaju istinsku brigu za prenošenje vrlo jasne poruke. Od četiri minijature preko cijele stranice, zaokružene arkadom, prve su dvije (*Silazak Duha Svetoga* na fol. 6v i *Deisis* na fol. 7r) smještene na dva folija koji prethode Evanđelju po Mateju, a druge se dvije nalaze na posljednja dva folija (*Skidanje s križa* na fol. 213v te *Svete žene na grobu* i *Ukazanje Kristovo svetim ženama* na fol. 214r). Početak ikonografskog ciklusa ovog rukopisa započinje vizualnom vezom između apostolskih širenja svete riječi i božanstva Logosa, premda njezin kraj istodobno sažima patnju Muke i doktrinu Otkupljenja. Minijature igraju ulogu diptiha i pogoduju razumijevanju naravi evanđelja i kristološke poruke.

Osobitosti spomenutih rukopisa, izražene svojim ikonografskim ciklusima, potiču na razmišljanje da su brojni takvi rukopisi služili kao molitvenici za osobne molitve poput psaltira. U tim rukopisima slika na cijeloj stranici dobiva na neovisnosti i na dramatskoj snazi. Ona vizualno priprema čitatelja na razumijevanje poruke Utjelovljenja prije samog čitanja teksta evanđelja. Također, slika stječe simboličnu vrijednost i jednaku posvećenost kao i tekst te u cijelosti postaje predmetom pobožnosti.